

84(5K)
Ис-86

13

С.

Жұбатыров

АЛЫСТАҒЫ АРАЛДАР



**Сайлаубай
Жұбатыров**

**АЛЫСТАҒЫ
АРАЛДАР**

повестер



«ЖАЛЫН» БАСПАСЫ,
АЛМАТЫ — 1980

Қаз2
Ж86

Жұбатыров Сайлаубай

Ж.86 Алыстағы аралдар: Повестер—Алматы: Жалын,
1980—248 бет.

Жас жазушы С. Жұбатыровтың бұл кітабына екі повесі кіріп отыр.

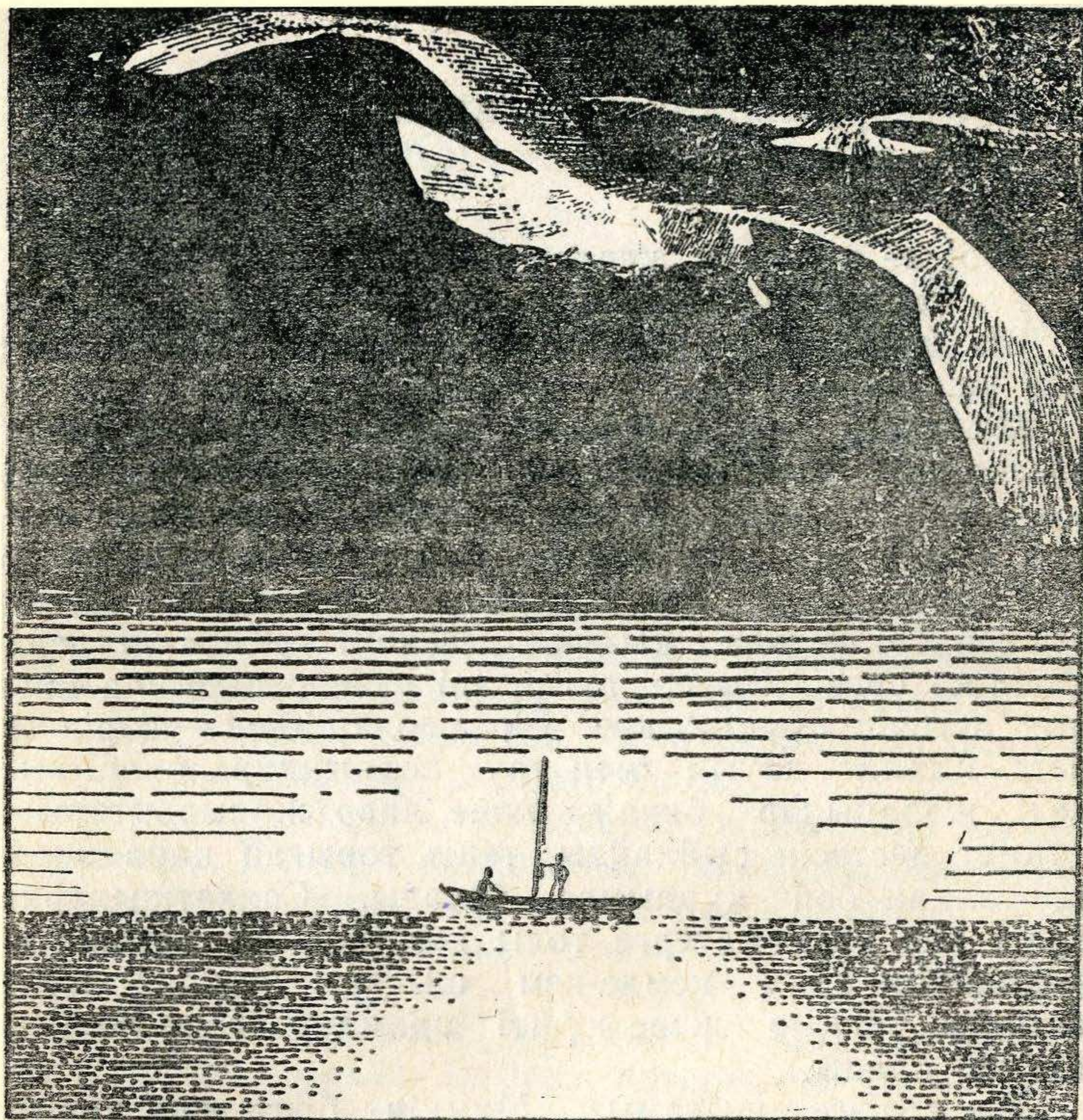
«Алыстағы аралдар» повесінде Бекет, Қайсар, Нурлан дейтін балалар белгісіз аралға сапар шегеді. Сол жолда олар таңғажайып істердің куәсі болады.

Ал «Отты өткел» повесі ежелгі цивилизацияның орнын іздеген шатын экспедицияның шөлде бастан кешкен шым-шытырық оқиғаларын баяндайды. Бұл екі шығармада қызықты оқиғалар негізіне құрылып, тартымды жазылған.

Қаз 2

Ж $\frac{70303-187}{408(05)80}$ · 35—80—4702230200

© «Жалын» баспасы — 1980



АЛЫСТАҒЫ АРАЛДАР.

Теңіздер, жиһанкездер, қарақшылар және өзіміз туралы

Бәрі де күтпеген жерден басталды.

Біз теңізге саяхатқа шығамыз.

Біз болашақ жиһанкездер — Бекет, Қайсар және мен үшеуіміз.

Мұхиттар мен теңіздерді шарлаған талай саяхатшылардың тарихын білуші едім. Кездейсоқ толқын алып барған иесіз аралда жападан-жалғыз көп жылдар өмірін өткізген, немесе, тағы түземдіктермен достық құрған сол бір ер жүрек жандардың басынан кешкендері неткен қызық десеңші! Жиһанкездердің қауіп-қатерге толы әрі ауыр, әрі ұзақ сапарында қиындық дегенің сұмдық көп. Бірақ олар бәрі — бәрін жеңеді. Алапат дауыл мен тау толқындар оларға бас иеді, жабайылар банан және лавр жапырақтарынан құрмет дестесін сыйлайды, теңіз торыған қарақшылар тас-талқан боп құрдымға батады. Саяхатшылардың ерлік пен қауіп-қатерге толы көгілдір жолдарына қызықпайтын адам кемде-кем шығар. Мұндай жолды ақылды, тапқыр және күшті адамдар ғана жеңіспен аяқтай алады.

Біз теңізге шығамыз. Мүмкін бізге жол торыған қарақшылар, зәулім пальмаларын жел шайқаған белгісіз аралдар кездеспес. Жоқ, бізге бұлардың қажеті де жоқ. Оларсыз-ақ біздің сапар оңай да, көңілсіз болмайтынын сеземін.

Біз болашақ жиһанкездер — Бекет, Қайсар үшеуіміз.

Кеше ғана жағдай мүлдем басқаша еді. Ал бүгін... Әлде бәріне кінәлі сол бір жырттық сурет пе? Әлде бұл әңгіме Бекет пен Жеңістің арасындағы шатақтан шықты ма?.. Әйтеуір, бәрі-бәрі күтпеген жерден басталды.

II

Теңіз жағасындағы ескі кемеден табылған сурет. Қос тентек

Мен жүгіріп келем.

Жағалауға ұйтқи соққан теңіздің тентек желі шашымды жұлқылап, құлағымда гуілдейді. Кеудемді шарлап, жейдемді шағаланың қанатындай желп-желп қағды. Онан теңіз иісі, қара май иісі аңқиды. Мен кеудемді кере дем алып, шымыр самалға шыдай алмай көзімді сығырайта түсемін.

Сонадай жағалауда судан шығып қалған ескі кеме қиыршық құмға жартылай көміліп, үлкен балық сияқты ұзынынан сұлап жатыр. Жуан дінгегі бел ортасына омырылып түскен. Әйнегі сынған терезелері әлдебір құбыжықтың көзіндей қап-қара боп суық қарауытады.

Жүгіріп келген бойда сол шынжырлардың бірімен тырмыса өрмелеп, жоғары көтерілдім.

Палубаның қаңсыған ағаштары шиқылдап, сықырлай жөнелді. Кеменің өн бойынан аянышты сыңсыған, бір түрлі үрейлі дыбыстар келеді. Көзге көрінбес біреу үзбей ыңылдап өлең айтып тұрған сияқты. Мен қалт тоқтадым.

Арса-арса палубаның ортасында тұтқасы сынған ағаш люк жатыр екен. Ақырын көтеріп ем, зілдей қап-пақтың астынан қап-қараңғы трюмнің аузы үңірейіп шыға келді. Жанармаймен аралас дымқыл сыздың иісі лап беріп қолқамды қапты. Үніліп сәл тұрдым да, қараңғыға көзімді үйретіп ап, ішке секіріп түстім.

Айналама алақтап сілейіп тұрмын. Бұрыш-бұрыш терең тұңғиықтың түбіндегідей қап-қараңғы. Жоғарыдағы тақтайлардың саңылауларында күн сәулесімен мың құбылып, өрмекшінің торлары жылтылдап тұр. Демімді тартып тың тыңдаймын, сыртта дыбыс жоқ. Барлаушылар ойнап жүрген балалардың шуылы да келмейді мұнда. Сипалап кеп қабырғаға жапсарлас

тұрған жалпақ сәкінің бұрышына отырдым. Енді Жеңісте, Жарас та, тіпті балалардың бәрі де жабылып іздегенімен мені таба алмас. Жағалауда қаусап жатқан иесіз кемеге тығылады деп кім ойласын?!

Мен енді ғана өзімнің трюм емес, кемедегі теңізшілер демалатын орын — кубрикте отырғанымды аңғардым. Мен отырған нарлар да, мынау қабырғаға бекітілген тумбочка да тек кубрикте ғана болады. Бір кездері теңізшілер осы кемемен алыс жақтарға жүзіп, шаршағанда нарларға жатып тынығып, тумбочкадан темекі алып шеккен шығар. Сонда мына ағаш қабырғаның сыртында сартылдап толқындар соғып тұрған болуы керек.

Тумбочкаға қолымды тіреп ем, шаң басқан қабырғасында бес саусағымның ізі аппақ боп баттып қалды. Саусақтарымды тыжырына сілкілеп, қатты түшкіріп жібердім. Ол аз болғандай, отырып-отырып тағы түшкірдім. Сол сәт сырт жақтан әлдене тарс етіп, кемеңнің қабырғасы дүңкілдей жөнелді. Шынжырлар салдырап бортқа соқты. Сосын бәрі тып-тыныш болды.

Демімді тартып, бұрышқа жабысып отырмын. Біреулер менің түшкіргенімнен қорқып, қашып кеткен сияқты. Тым-тырыс. Жоғарыда терезеден, тақтай арасынан сызаттанып көгілдір аспан ғана көрінеді. Әйнегі сынған терезенің үстінен қиқулап шағалалар ұшып өтті. Біреу палубада үзбей ыңылдап тұрғандай: теңіз желі ғой.

Мен тағы бір түшкіріп ап, тумбочкаға қайта үңілдім. Әлгінде бір нәрсе көзіме шалынған сияқты еді. Қарасам, шынында да тумбочканың арғы түкпірінен бірдеме ағарып көрінеді. Жүрелеп отырып басымды сұғып ем, бұрышта қыстырулы тұрған қағаз екен. «Темекінің қорабына жазылған әлдебір құпия бар шығар,— деген ой кенет басыма сап ете қалды.— Немесе теңізшілер бұл қағазға теңіз үстінде болған әлдебір қызық оқиғаны жазып қалдыруы да мүмкін-ау».

Қағаз құпия жазуы бар темекінің қорабы болмай шықты. Жиегі жырым-жырым, сарғыш тартқан ескі

фотосурет екен. Су ортасында қасқырып тұрған жалғыз жартастың ғана бейнесі бар. Жиегінде өшіп қалған жазулардың іздері байқалады. Жартастың да, жазудың да жартысы жоқ. Меніңше, мынау қайсар құздың жанында толқындарды қақ жарып келе жатқан кішкентай кеме болуы керек. Сондай суретті бір жерден көрген сияқты едім.

Қалған жартысын алмақ боп, отыра қалып тумбочканың ішіне басымды қайта сұқтым. «Тіпті жұмбақ жазуы бар темекі қағазы болмай-ақ қойсын, суреттің өз құпиясы болуы да мүмкін ғой», — деп ойладым. Ағаш қабырғаны тырнап-тырнап, тырнағымның көбесі ауыра бастады. Тумбочканы әрі-бері жұлқылап едім, ол да алынар емес. Бет-аузым май шаңдақпен әбден баттасты. Өзімнің жасырынып отырғаным да, балалар да есімнен шығып кетіпті. Түшкіріп-пысқырып кубриктің шаңдағын аспанға көтердім. Суреттің қалған жартысы бірақ алынар болмады.

Құз бейнелі суреттің жартысы жоқ болса да маған катты ұнады. Қағазды көйлегімнің ішіне сүңгітіп жіберіп, сыртынан ақырын сипап қойдым. «Мейлі, жыртық болса, бола берсін».

Көп уақыт өткен сияқты. Балалардан да хабар жоқ. Күнгірт трюмнің ішінде қамалып отыра беру жалықтырайын деді. Сыртқа шықсам ба екен? Осы оймен отырғанымда қабырғадағы тақтайлар тағы да сықырлап кетті. «Барлаушылар ғой. Қәне келсеңдер, келе қойыңдар!..»

Әуелі палубаның шеткі саңылауынан жалаң аяқтың қызғылт башпайлары көрінді. Сосын, екінші саңылаудан шыт-шыт жарылған өкше де жылт етті. Палубаға шыққан адамның үстінде теңізшілердің жолақ тельняшкасы бар еді. «Мынау — Қайсар ғой! Жолақ тельняшка ауылда тек Қайсарда ғана бар. Сол, анық сол!»

Ол дәл менің төбеме кеп, тақтайларды сындырардай тарсылдатып теуіп-теуіп қалды. Әлдекімді қорқытқысы келгендей, өршелене тепті.

— О, каррамбо!.. — Бекет, а Бекет, мұнда ешкім жоқ.

Тақтайлар тағы сықырлады. Ұзамай саңылаудан кып-қызыл боп Бекеттің де табаны көрінді.

— Әлгінде біреу ап-анық түшкіріп еді ғой.

— Түшкірген дейсің. Бұл кеменің құпиясы көп. Мұнда, мысалы, жел де өлең айтады.

Олар палубада тағы біраз тың тыңдағандай үнсіз тұрысты. Мен көзім бақырайып, қимылсыз бағып отырмын. «Мына қос тентек не істегелі жүр? Қазір кубриктен атып шығып, сендерге не керек,— деп ақырсам ба екен,— деп ойладым. Бірақ, балалар алыста, екеуі жабылып ұрып кетеді-ау. Иә болмаса өзіммен шамалас Кайсарды бір соғып, зытып атырсам... Жоқ, онда Бекет сазайымды береді». Мен айналамдағы ағаш сынықтарын қармалай бастадым. Дәл қазір бір шатақ болары анық еді.

Жолақ тельняшкалы Қайсар палубаны сықырлата басып штурвал рубкасына¹ өтіп кетіп еді, сәлден соң жоғарыдан шынжырлар салдырап, штурвалдың сықырлап айналғаны естілді. Терезеден «Бар пәрменімен алға, сайтан алғыр!»— деп айқайлаған дауысы да келіп жатты.

Менің қозғалғанымды сезіп қалды ма, манадан үнсіз тұрған Бекет бір басып, екі басып ашық жатқан люкке жақындады. Әлденелерді салдыр-күлдір еткізіп, люкке мен де ұмтылдым. Жолшыбай бір таяқты сүйретіп ала кеттім.

— Нұрлан?.. Сен мұнда нағып жүрсің?— деді Бекет төменге үңіле қарап. Қақпақты жауып жібере ме деп, қорқып үн-түнсіз тырмысып келем.

— Өздерің неғып жүрсіндер?— дедім палубаға шығып алған соң батылданып.

— Біз бе? Жайша... Өзің не, анда көмір жаққанбысың?

¹ Штурвал рубкасы — кемедегі руль басқару орны.

Ол менің қара қожалақ қолдарыма қарап ақырын күліп қойды. Сонсоң ешкім жоқ па екен дегендей айналасына қарап алды. Сол сәт рубканың әйнексіз терезесінен Қайсардың үрпек басы қылтиған:

— О, каррамбо! Сәлем, «Бенедикт — су жүрек!» — деп шикылдады ол.

— Тиіспе, Қайсар! — деді Бекет оған қарап.

— Сәлем, «Санчо — есуас!» — деп қалдым мен де.

— Әй, өзін періп жіберші... — Қайсар мойнын созып, тура рубканың терезесінен секіруге ыңғайланды. Мен жанымда аңдаусыз тұрған Бекетті итеріп қап, борттан қиыршық құмға бір-ақ қарғып түстім.

— Нұрлан, тоқта ей! Біз саған тимейміз, — деп айқайлағандай болды Бекет. Мен барлаушылар ойнап жүрген балаларға — өзіміздің балаларға жеткенше зыттым.

III

«Есуас Кихотпен» әңгіме.

«Командор». Күтпеген шатақ.

Қалтқыға сығырая қарап, шекемді шаққан күнге маужырап шеткерірек тұр едім, кенет оң қапталымдағы шок қамыстың арасынан ақ жейделі біреу шыға келді. Жалт қарап, тура маған қарай жападан-жалғыз келе жатқан Бекетті көрдім. «Мәссаған, «Есуас Кихот» мұнда мені іздеп келгені ме?!» Әлдебір шатаққа әзірленгендей жұдырығымды түйе қойдым. Бекет дыбыссыз басып, жақындай берді. Қолында бір жапырақ қағаз. Қарап-қарап тұрып, ана қағаздың кеше мен тауып алған жыртық сурет екенін тани кеттім.

— Нұрлан, мынау кеше сенен түсіп қалды. — Ол қалт тұра қалып сарғыш тартқан ескі суретті маған ұсынды. Қармақты қоя салып жанына жетіп-ақ барып ем, лып еткізіп кері тартып алды да, — өзін бері жүрші,

бір нәрсе айтам,— деп иегімен сонадай жердегі төңкерулі қайықты нұсқады. Мен сасып қалдым. «Кешегіге өш алғалы жүр екен ғой»,— деген ой қайта жылт етті.

— Барма! — деді Жарас арт жағымнан ақырын күңк етіп.

— Нұрлан, сен қорықпа, мен тек бір зат сұраймын.

— Кім, мен бе қорқып тұрған? Ха!.. Қораздана басып төңкерулі қайыққа келдім.— Ал, тыңдадық...

— Айтшы, мынаны қайдан алдың?— деді қайыққа қатарласа отырған соң Бекет ақырын ғана.

— Мынаны ма? Кеше, кеменің кубригінен...

— Кубриктен деймісің?— Бекет үнсіз қалды. Екі көзі суретте. Мен де қарадым. Кеше қараңғы жерде аңғармаған екенмін, қағаздың жиегінде өшуге айналған «ОР» деген екі әріп пен «Арантас», «1945 ж. Апрель» деген жазу бар екен, «Арантас дейді, ол қай жер екен?»

— Бері әкел, біз де көрейік,— дедім суретке қол салып.

— Тек бүктеуші болма.

— Өз еркім ғой, не істесем де.

— Тындашы, Нұрлан, саған мұның қажеті жоқ қой, мен алайын жарай ма?

— Мейлі, алсаң ала бер. Маған бұл жырттық қағаздың қажеті шамалы.— Үстімді қағып орнымнан тұрдым. Бұдан әрі әңгімелесуге зауқым да жоқ еді.

— Тұра тұр,— деді Бекет суреттен көзін алмастан. Бұл сен үшін жырттық қағаз шығар... Шыныңды айтшы, Жеңістің альбомынан дәл осыған ұқсас, бірақ кемесі бар суретті көрген жоқсың ба?

Мен тандайымды қақтым.

— Сен онан «Командор».. жо-жоқ, Арантас шыңын білесің бе деп сұрашы...

— Ей, айтайын дегенің сол болса, Жеңістің өзінен сұра!.. Мен еш нәрсені де білмеймін.

— Жә, сен айқайлама,— деп Бекет те орнынан тұр-

ды. Қармағыма кеп үнсіз жайғаса бергенімде, суды бората шашып Жарас жаныма келді.

— Не айтты?

— Жай...

— Немене, айтқың келмей ме? Сен әлі «Кихот пен Санчо есуастарға» қызығып жүрген шығарсың?!

Мен үнсіз тұра бердім. Ойымда басқа нәрселер бар еді. Осыдан бір жыл бұрын болған бір шатақ. ... Бәрі де сол жанжалдан басталды-ау. Жеңіс пен Бекет жетінші класқа, Жарас, Қайсар бәріміз алтыншы класқа өтіп, каникулға шыққанбыз. Бәріміз де дос едік онда. Бәріміз тату болған соң мұндай көңілсіз де емес еді. Бекет теңізшілер жайлы, ер жүрек саяхатшылар жайлы қызық әңгімелерді көп білетін. Ол қанша айтса да біз теңіз жағасында жатып ап тыңдай беруден жалықпайтынбыз.

Бір күні сол арасынан қыл өтпейтін екі дос төбелесіп қалды. Бәріне кінәлі Бекеттің өзі. Әуелі, Бекет, Жеңістен «Командор» туралы сен білесің ғой, жасырмай бізге айтып берсеңші»,— деп сұрады. Жеңіс жауап бермеді. Ал, оның неге жауап бермегенін балалардың бәрі де түсінді. Бекет сонда да қоймады:

— Сенің көкеңнің майданнан кеп, теңізде қаза тапқанын бәрі біледі. Бірақ қалай болғанын біз білмейміз. Білетін болсаң айтсаңшы,— деді. Жеңіс тағы да үндемеді. Бекет сонда да қоймады. Ақыры, Жеңіс Бекеттің тұмсығына бір қондырды. Бір қызығы, Бекет оған қол көтерген жоқ. «Жарайды, айтпасаң айтпа, бірақ жақында өзің есітесің»,— деді де аулақ кетті.

Сол күннен бастап балалардың бәрі де Бекетті жек көріп қалған еді. Жеңіс қатты ренжіді. Кейбіреулер оның көкесі жайлы, теңізге кетіп қайта оралмаған «Командор» жайлы бұрыннан да әр түрлі әңгімелер айтып жүретін. Жеңістің көкесі «Командордың»— капитаны болыпты. Майданнан соғыс бітпей келіп, теңізге із-түзсіз кете барған дейді. Біреулер: «Дезертир екен, сөйтіп ізін жасырыпты»,— деген сөздерді де айтатын. Біздің

бар білетініміз осы. Бекеттің соны біле тұра, қоймай сұрағаны тіпті дұрыс болмады. Дос болсаң, сонша қазбалап қажеті не? Тіпті Жеңістің өзі де көкесінің теңізден қалай қайтпай қалғанын, «Командордың» тағдыры не болғанын анық білмейді ғой.

Бекет те, оны жақтаған Қайсар да сол күні балалардан мүлдем шеткерілеп қалды. Сонан бері осылай... Бәрі сол бір «Командордан» басталған. «Командор», «Командор»... Ал енді Бекет осы әңгімені неге қоймайды?!

Қалтқы шым батып кетіпті. Қармағымды шалқалай тартып қап, судан шоршып шыққан қызылқанатты қайта түсірмей қағып алдым. Тортаны ұстай бере артыма бұрылып ем, Бекет кетіп қалыпты.

«Ол жаңа Жеңістің көкесін тағы сұрады. Соншама неге қазбалап жүр, ә? Әлде «Командор» туралы бір нәрсе біле ме екен? Шынында да, бірдеме білетін шығар, Жеңіспен әңгімелесе алмай жүрген шығар?!»

Қызылқанатты суға қайта қоя бердім де, қармағымды жағалай сүйретіп Жеңіске жақындадым.

— Бекет жаңа «Командор» туралы тағы сұрады...

Жеңіс үнсіз. Әлсін-әлсін сирағын башпайымен қасып қояды. Мен күңгірт суда ойнақшып жатқан оның көлеңкесіне қарап сәл тұрдым.

— Сен Арантас деген бір жерді білмейсің бе?..

Жеңісте үн жоқ. Әншейінде, не айтсаң соған елеңдеп, жауап бергенше асығып тұрушы еді. Қазір жақтырмай-ақ тұрған болар. Сонда да сезгенімді айтуым керек қой. Мүмкін Бекет бәрін білетін шығар. Ойланып тұрып-тұрып бір кезде турасынан қойып қалдым.

— Осы, сенің көкең, шынымен майданнан қашып келген бе?..

Жеңіс жылан шағып алғандай маған жалт бұрылды.

— Әй, «Кихоттың» құйыршығы. Мә, саған, мә! — Тұрған орнында суды теуіп-теуіп жіберді. Өзі де, мен де қап-қара батпақ сумен малмандай болдық.

Жеңіс жәбірленіп қалды. «Бұл қалай?»— дедім мен еш нәрсеге түсінбей. Бораған судан қорғалақтап шегіне бердім де, жағаға шығып ап қаша жөнелдім. Үстібасы қап-қара батпақ сумен малшынған Жеңіс дәл осы сәт дүниедегі ең дөрекінің өзі боп көрінді. Бекетті де өткенде осылай аңдаусызда періп жіберіп еді-ау. Бұл жерде ренжитіндей не бар?

Сол бетіммен ауылға жеткенше жүгірдім. Дәл осы сәттен бастап мен де балалардан шеттеп, мүлдем жалғыз қалғанымды сездім.

IV

Жалғыздық. Ескі кемедегі әңгіме. Олар мені кают-компанияға шақырады

Ертеңіне Жеңіс көшеде кездесті.

— Нұрлан, сен ашуланба. Мен сені ренжітейін дегем жоқ. Өзім де сенер-сенбесімді білмей жүрмін. Мүмкін бәрі рас шығар.

Кідірмей үнсіз өте шықтым. Жеңіс маған бұрынғысындай жайдары, елгезек боп көрінбеді. Неге екенін білмеймін, сол момақан қалпында, тіпті жек көріп кеттім. Бетіне ешбіріміз қарсы келмегенге осынша өзімшіл, шолжың боп кеткен бе? Біз оны ренжітпейік деп жүрсек!..

Шаңқай түс. Теңіз баяу толқындап, шалқарынан сап-салқын самал еседі. Шағалалар сұңқылдап, алыстан әлдеқандай кеме моторының қуатты үні келеді. Уақыт өткен сайын жалғыздығым сезіле түсті. Көңілісіз басып жағаға келдім де, шешініп суға түстім. Құлаштап жүзіп: «Мотор өзекті» кесіп өттім. Кемелер қолтықтағы портқа қатынайтын терең өзекшені — «Мотор өзек» деп атайтын едік. Сонсоң өзекті қайта кесіп өтіп, әнеугүнгі өзім жасырынған ескі кеменің тұсынан шықтым.

Палубаны дыбыссыз жағалап жүріп, кубриктің төбесіндегі әйнегі сынған терезеге жеттім. Ептеп ішке сығаласам... мәссаған! Төмендегі нарда «Санчо-Қайсар» етпетінен жатып ап, бір кітапты судыратып оқып жатыр. Екінші нарда Бекет. Алдындағы үлкен ақ қағазға әлденелерді сызып отыр ма, жазып отыр ма, анық байқалмайды. Кубриктің іші жап-жарық, таптұйнақтай. Екеуі өздерімен өздері боп, ешкімді де аңғарар емес. Дәл қазір кеме теңізде жүзіп келе жатқандай, ал мыналар кают-компанияда демалып жатқан сияқты.

«...Үлкен-үлкен толқындар кішкене кемеңі асықтай атты,— деп оқыды Қайсар. — Жартылай қираған «Пилгрим» ығып келеді...» Мен терезенің жақтауына иегімді сүйеп қойып тыңдап жатырмын. Арқамды күн қыздырып, маужырап барамын. Қайсардың кітабы керемет қызық екен. Осылай жатып тыңдай берсем... Анда-санда Бекетке де қарап қоямын. Кубрикке көзім үйренгесін байқадым, ол үлкен көгілдір картаға әлденелерді сызып отыр екен.

Бекет манадан қағазға шұқшиып, қимылсыз отыр еді. Кенет қаламын тістелеп орнынан тұрды. Тұрып-тұрып қайта отырды. Алдындағы қағазға әлденелерді асығыс жаза бастады. Көп жазды. Сонсоң қаламын лақтырып жіберіп, Қайсарды жұлқылап қалды.

— Қайсар, тындашы!..

— Ол не?

— Мысалы, сен ашық теңізге кішкене қайықпен жалғыз шықтың.

— Ашық теңізге жападан-жалғыз ба? Міне керемет!

— Айналада тіпті, құрлық түгіл, қарайған кеме де жоқ. Қазір дауыл соғып кеткелі тұр. Қалай, қорқынышты емес пе?

— Түк те қорқынышты емес. Өй, өй бұл — қайта керемет қой...

— Ендеше, біз... біз — теңізге шығамыз,

— Немене?— деді Қайсар қуана айқайлап.— Сен бір нәрсе ойлап таптың ба?

— Иә, иә...

— Ол не, қызық па?

— Қызықтан да гөрі қызығырақ! Тек сен сертінді бер. Қорықпаймын, шыдаймын де!

Қайсар көздері жалт-жұлт етіп орнынан атып тұрды.

— Мен мұны бұрын да ойлап жүруші ем... Біз теңізге саяхатқа шығамыз!— деді Бекет оны иығынан сілкілеп.

— Саяхат! Рас па, ей?!

— Шын сөзім! Біз Көкшалғыннан да алысқа, тіпті алысқа шығуымыз керек.

— Алысқа? Дауылмен белгісіз аралдарға ығып шығамыз ғой?

— Жок, белгісіз аралдардың қажеті жок. Сен мұны түсін. Біз...

— Жо-жок, былай, ұлы теңізде дауыл соғады, таудай толқындар қайықты періп-періп жібереді.— Қайсар жұдырығын екілене сермеп, жүзі бал-бұл жайнап кетті.

...Дәл Робинзондағыша төбеде найзағай ойнап, шелек-шелек нөсер құяды. Ақыры, толқын бізді белгісіз аралға лақтырып тастайды. Міне, дәл осылай болғаны жақсы. Тек қана осылай!..

Қайсар ұшқындай ойнап, кубриктің ішін шыр айналып кетті. Бекет үнсіз.

...— Біз өзіміздің координатымыз жазылған бөтелкелерді теңізге жібереміз. Соңынан құтқарушылар тауып алғанда, міне нағыз ер жүрек жиһанкездер деп қайран қалатын болады...

Бекет әлденеге күліп, басын шайқай берді. Сосын ол Қайсарға ең маңызды нәрсені түсіндіргісі келгендей, бірақ айтуға сөз таба алмағандай дағдарып отыра кетті. Оның Қайсарға сездірмей басын шайқағаны да, тершіген маңдайын сүртіп, қатты сасқалақтағаны да

маған ап-анық көрініп тұрды. Мүмкін, ол «Санчоға» мүлдем басқа нәрсе айтқысы келген шығар. Бірақ ол бірбеткейге бірдемені айтып түсіндіруден қиын не бар дейсің!

Ал, Қайсардың әңгімесі керемет қызық еді: иесіз арал... Тас қараңғы түн... Толқын атқан теңіз жағасындағы жалғыз күрке. Оның ішінде әр минуты қатерге толы ер жүрек екі саяхатшы өмір сүреді.

— Тіпті, біздің аралға шыққанда, ішетін бір тамшы суымыз да болмайды,— деп қойды Қайсар.— Сонда да саспаймыз, кенет бір амалын таба қоямыз.

Дәл осы сәтте мен де шыдай алмай кеттім:

— Ей, Санчо, шөлдеп өліп қалсаң қайтесің? Теңізде тұщы су жоқ қой.

Бекет те, Қайсар да мұны кім айтты дегендей жоғарыға жалт-жалт қарасты.

— Біз теңіздің суын ішеміз,— деді Қайсар маған қарап ақырын ғана. Сонан соң көзі алақандай боп бақырып жіберді. — Өй мынау Нұрлан ғой!.. О, каррамбо...

— Нұрлан?!

Мен аузымды басқан күйі, орнымнан атып тұрып, борттан бір-ақ секірдім.

— Нұрлан тоқтай тұр,— деп айқайлады Бекет.— Сен сонымен Арантас туралы еш нәрсе білмейсің ғой?

«Есуас Қихот баяғы әнін тағы бастады». Мен үнсіз бұрылып оған қадала қарадым. «Арантасын да, «Командорын» да, Жеңісін де қосып қолына берсем!» Бекет желкесін қасып, ақырын күліп қойды.

— Неге бақырайып тұрсың? Жүр онан да біздің кают-компанияға барайық,— деді бір кезде ол. Өз құлағыма өзім сенбей тұрып қалып ем,— Жүр, жүр,— деді Бекет тағы да.— «Алмазда» кеше өзін де болдың ғой...

Мен қарақшыдай қалқиып тұра берген соң, Бекет ыңғайсызданып қалды. Сол сәт:

— Анда апарып соғып-соғып аламыз ба? Манағы

естігенін біреуге айтып қоймасын, сөйтеік,— деп Қайсар Бекеттің құлағына сыбыр ете қалды.

— Ей, төбелестен басқа не білесің, осы?— деді Бекет оған жалт қарап. Қайсардың көзі атыздай боп, қорқып кетті. Бекет қолын ашулана сілкіп, менің жаныма жүгіріп келді.

— Нұрлан, шыныңды айтшы, бізбен бірге саяхатқа шыққың келе ме? Мана өзің бәрін есіттің ғой.— Біз теңізге шығамыз. Сен тек қорықпаймын деген сөзінді бер.

Мен әлі үнсіз тұрмын. Бірақ құлақтарым дуылдап кетті. «Шынымен теңізге кетуге бел байлағандары ма? Бұл қалай?!»— деймін ішімнен.

— Сен мұны түсін,— деді Бекет қабағын түйіп.— Бұл — еріккендердің ермегі емес. Немесе сендер ойлағандай, «есуастардың» далбасасы да емес.

— Мұндай «су жүректер» теңізге шыға алушы ма еді?— деп Қайсар бір езуімен күліп қойды.— Шалшыққа батып кететіннің нағыз өзі ғой.

— Ендеше «есуастар» да теңізге шыға алмайды,— деп Бекет те бір езуімен Қайсарды кекете күлді.

— Қәне, білгіш болсаң: горизонт неше румбаға¹ бөлінеді, айтшы. Ал, айта ғой?— деп Қайсар енді маған шұқшиды.

— Горизонт па?— деп қайталап сұрап алдым.— Горизонт он алты румба. Оның басты нүктелері... Нор... Норд, Зюйд, Ост, Вест.

— Әй, мынау керемет-ей! Қайсардың жайын аузы жайылып жүре берді.

— Өзің айтшы: теңіздегі жынды толқын қайдан шығады?— Бекет Қайсардың өзіне шұқшиды.— Қайсар мінгірлеп қалды. Сасқанымнан мен де желкемді қасыдым.

— Ал, сен білесің бе?

Ординская обл.

уикіерРаумба — кемелерде картамен жұмыс істеу үшін оңайлатып бөлінген горизонттың бөлігі. 360 градус румбаларға бөлінеді.

- Мен білмеймін, — дедім ағымнан жарылып.
- Ал, айта ғой, теңіздің суы неге ащы?
- Сен айтшы, әупілдек қандай құс?
- Дауылпаз дауыл алдында неге шақырады?
- Теңіздегі оқпан деген не?
- Күн кешкіре үйді-үйімізге тарадық. Әбден татуласып, бұрынғыдан да жақын достасып қайттық. Неге бұлай оңай біткенімізге өзім де түсінбей қалдым,

V

Біздің құпия ісіміз. Саяхатқа дайындық. Шхуна және оның аты. Адал серт бізді «Бекантидаға» алып барады

Ең әуелі қоймада бір бак жанармай пайда болды. Бекет өздерінің моторлы қайығынан алып келіпті. Ілешала оқтаулы он сегіз патроны бар былғары оқшантай мен дүмбісі жарылған ескі қосауыз мылтық табылды. Менің әзірше орталық қорға қосқаным «Құрметті Сабыр (ол менің папам) капитандық қызметіңіздің 15 жылдығымен құттықтаймыз! «Өжет» кемесінің экипажынан», — деген жазуы бар дүрбі мен «Өжет» деген үлкен қызыл таңбасы бар құтқарғыш шеңбер, шынысы сынған компас каютаның бұрышында жатты.

Бекет бір күні ертедегі желкенді кемелердің жалауындай ұп-ұзын «М» әрпіне ұқсас қызыл жолақ мата алып келді.

— Бұл біздің шхунаның¹ туы болады, — деді ол жолақ шүберекті желпіп қалып. — «Алмаздың» үстіндегі рей-мачтаны дiңгек қып орнатамыз да, туды желбіретіп іліп қоямыз. Әр кемеңің өз туы болады емес пе?!

— Шхуна деймісің? Шхуна — бригте екі дiңгек болмаушы ма еді? — деді Қайсар ойланып, сонсоң қолын

¹ Шхуна-бриг — қос дiңгекті кішкене кеме.

сілкіп қалды.— Бәрібір емес пе, біздің қайық қажет жерінде тіпті фрегат¹ та бола алады. Онда тұрған не бар?..

— Ал, шхунаның атын не деп қоямыз?

Бұл — бәрімізді де көптен ойландырып жүрген сұрақ еді.

— «Пилигрим» — дедім мен ойланбастан.

— «Наутилус» — деді Қайсар даурығып.

— «Потемкин»

— «Витязь..»

— Шуламандар, — деді Бекет. — Онан да ойласып, келісіп бір әдемі ат қоялық та.

— Немене, «Наутилус» немесе «Потемкин» деген жаман ба?

— Неге жаман болсын. Тек олар таныс аттар ғой. Біз — жаңа саяхатшылармыз деп өздерің айтпаушы ма едіңдер. Ендеше бұрын сонды болмаған жаңа бір ат ойлап табалық. Ол біздің кім екенімізді, қандай мақсатымыз барын айтпай-ақ түсіндіріп тұратын болсын.

— Сен өзің қандай ат таптың?

— «Саяхат» болса қайтеді? — деді Бекет ақырын.

— Онша емес, — деді Қайсар екеуміз қосарланып. Сосын ойлануға кірістік.

— «Жорық», — деді Қайсар сұқ саусағын шошайтып. Сонсоң өзі-өзіне риза болмай күңк ете қалды.

— «Жиһанкез...» — дедім мен мінгірлеп.

— «Жиһанкез!» — деп іліп әкетті Бекет.

— Ей, мынауың әдемі екен, — деді Қайсар.

Сөйтіп біздің шхуна-бригтің аты «Жиһанкез» болды.

— Тағы бір бак май табу керек, — деді Бекет ойланып. — Қоймадағы жанармай көп жерге жетеді. Бірақ жолда кездескен порттардан май алып отырмасақ болмайды. Сосын ауылдан ұзап кеткенше күндіз тығылып, түнде ғана жүретін боламыз. Ар жағында бізді ешкім де ұстамайды.

¹ Фрегат — кішкентай соғыс кемесі.

Қайсар жейдесінің ішінен су өткізбейтін қабы бар дәптер шығарды. Дәптермен бірге бір қорап махорка да төгіліп шықты.

— Бұл — шхунаның журналы болады, — деді — ол дәптерді сілкіп қалып.— Қарашы, бір күн суға салып қойсаң да ішіне бір тамшы өтпейді. Сыртындағы қалтасын өзім тіктім. Айтпақшы, мұнда саяхатшылардың серті жазылған.

— Серт! Өзің ойлап таптың ба?..

Қайсар салтанатты түрде оң қолын көтерді.

— Бұл сапарда қандай қиындықтар кездессе де серіктеріммен бірге ұзақ жолдың ақырына дейін шыдауға, саяхатшылар құпиясын ешкімге ашпауға, капитанның бұйрығын үнемі тыңдап отыруға...— деп оқыды ол. Сонсоң бізге бір қарап қойды.— Сапарда кездескендердің қайсысымен де, белгісіз аралдарды мекендеушілермен де дос болуға, теңізде зардап шеккендерге ең алдымен қол ұшын беруге серт етемін. Осылай істегенде ғана біз жұмбақ жер — «Бекантидаға» жете аламыз. Егер, осы сертімізді бұзсам, серіктерім мені теңіз заңымен жазаласын!

— «Бекантида?!»— дедік біз қосарланып. — Ол қай жер?! Қайсар сасып қалды.

— Бұл... бұл — арал ғой, белгісіз арал... Оны әлі ешкім тапқан жоқ.

— Ендеше атын қайдан білесің?

Қайсар көзі жыпылықтап бізге қарады.

— Атын мен ойдан қойдым. Сендер тек келісіңдер, әр саяхатшы өзі ашқан жердің атын өзі қояды емес пе?..

— «Бекантида», — деп қайталады Бекет. — Жаксы, солай-ақ болсын. Бірақ неге «Бекантида?» Бұл не деген сөз?

— О, каррамбо,— деді Қайсар орнынан атып тұрып, менің де айтайын дегенім сол ғой. Ол жерді біз табамыз, біз үшеуіміз Бекет, Қайсар, Нұрлан... Бе-ка-ан-ти-

да... Антарктида деген сияқты... Керемет емес пе, ә? Әлдебір алыс әлемнің аты сияқты.

Қайсардың бұл жаңалығы маған қатты ұнады.

Бекет: «Белгісіз арал... зардап шеккендер... Түземдік...»— деп өзінше күңкілдеп басын шайқады.

Әйтсе де Қайсар жазған сертті бәріміз бір-бір қайталап шықтық.

Ал, қойма күннен-күнге тола берді. Тіпті бас-басымызға бір-бір қасық, бір-бір шәшкеден келіп еді. Бір күні мынадай әңгіме болды. Саяхатшыларға қасықтабақ сияқты майда-шүйденің қажеті жоқ болып шықты. Бәрін бүлдірген Қайсар.

— Сен мыналарыңды таста,— деді бір күні ол маған. Өйткені үйден шәшке, қасықтардың бәрін тасып жүрген мен едім.— Шын айтам, «Бекантидада» бізге шынылардың түкке де қажеті болмайды. Бәрін өзіміз қолдан жасаймыз. Дәл Робинзонша өмір сүреміз. Ал сен келіп мыналарды сол қалпы арқалап жүргің келеді. Мұнан біздің қай жеріміз саяхатшы?!

Көйлегімнің ішіне тығып әкелген шанышқыларды сипалап ары бұрылып кетіп ем, Бекет маған көзін қысып қалды:

— Майда-шүйделерді алу керек. Мүмкін, бізді «Бекантидаға» алып баратын дауыл соққанша теңізде ұзақ жүзуге тура келер. Сонда бәрі де қажет болады ғой.

— Ал дауыл соқса... онда аралға жақындай бере қайық құзға соғылады да, жиекке өзіміз малтып шығамыз ғой, солай ма?— деп Қайсар тәптіштей түсті.

— Құтқарғыш шеңбермен,— деп қосып қойдым мен.— Әйтпесе «Бекантиданың» жағалауына жете алмай теңізге батып кетерсің.

Біз бұған да оңай келістік. Соңынан теңіз үстінде дауыл күткен кезде талшық етерміз деп кепкен нан, консерв сияқты біраз тағамдар алуға ұйғардық. Орта бөшке тұщы су ала кететін болдық.

Біз сапарға дап-дайын едік.

VI

Біз теңізге кетер күн.

Түнгі ысқырық. Қуғыншылар

Күн ұзын жер-көкке сыймай жүрмін. Бүгін үйдегілер де маған бір түрлі күдіктеніп қарай беретін сияқты. Түк сезбегендей «Бригантина, бригантина жүзе бер...»— деп ыңылдап әндетіп қоямын... Бірақ, өзім қатты сасып жүрмін. Біресе төс қалтамда кешеден жүрген бір жапырақ қағазды алып қараймын. Ол — үйге қалдырып кететін хат. Біресе, сарайдағы ескі-күсқыны аударып, папамның қолы босағанда шөп шабатын шалғысын әурелеймін. Шалғының басын алып кететін шығармын. Өзі ертедегі теңіз қарақшыларының қайқы мачетесіне қатты ұқсайды.

Бүгін теңіздің жалықпай соғатын тентек желі саябыр тауып, шығанақ айнадай жарқырап жатыр. Мұндайды теңізде штиль дейді. Жап-жасыл Көкшалғын аралы теңіз сағымымен мың құбылып, не суда емес, не аспанда емес, ауада қалқып тұрған сияқты. Оның ар жағында теңіз ортасында алаулаған мыс қорғасындай Үштау шыңы қып-қызыл боп мұнартады. Қадалып қарай берген соң ба, кешкі теңіз мүлдем әдемі болып көрінді.

«Осылардың бәрін-бәрін артқа қалдырып алыс жаққа, қауіпті жолға сапар шегеміз,— деген бір ой күні бойы мазалап жүр. Мүмкін тіпті, қайтып та келмеспіз!» Мазасыз ой ұйықтауға жатқан соң да кетпей қойды. Ақыры түнгі сағат он екіні соққанда көшеден созылған ысқырық естілді. Ысқырық үш рет қайталанды. Сосын тып-тыныш болды. Мен көрпемді бүркеніп алдым. Бөлмедегі сағат тырс-тырс соғады. Өзім әбден пысынап, қатты қысылып жатырмын. Неге қысылып жатқанымды да білмеймін. «Біз кетуіміз керек емес пе? Бекет, Қайсар екеуі де қазір мені күтіп-күтіп, болмаған соң жағалауға кетті. Не ойлап кетті екен...»

Қабырғадағы сағаттың бірді ұрғанын есіттім де, сипалап жүріп киінуге кірістім. Қабат-қабатымен киіндім. Қалған киімдерімді жейдеге салып буып қойдым. Сәл ойланып, қабырғада ілулі тұрған ескі қалта сағатын, көптен бері стол тартпасында жататын қалта фонаригін алдым. Сонсоң қалтамдағы хаттың бүкпесін жазып столға қойдым да, түйіншекті кеудеме қысып бөлме ортасында бір минуттай қимылсыз тұрдым. Ауыр тыныштықтан құлағым шыңылдап кетті. Ертеңгісін мені іздеп үйдің қалай әбігер болатынын, хаттың: «Қорықпандар біз әлі-ақ қайтып ораламыз», — деп аяқталатын соңғы сөйлемін оқығанда мамамның қандай күйге түсетінін ойладым. Дәл осы тұрысымды достарым көрсе рақаттана күліп, немесе: «Сен осындай ма едің», — деп ренжіп қалған болар еді. «Шынында да мен неге тұрмын?!»

Манағы шалғы сарайдың сыртында жасырулы жатыр еді. Суырып алғанымда қылпылдаған имек жүзі қараңғыда күңгірт сәулеленіп жылт-жылт етті. Құлаштап сермеп көріп ем, ауа зу-зу ете қалды. Аумаған қылыш болды да шықты: айыбы жүзі ойыс жағында ғана.

Кенет селк ете қалдым. Шөп сытырлап, бері қарай әлдекімдер жылжып келе жатқан сияқты боп көрінді. Жалт қарап, шынында да сарайдың қабырғасымен сырғып келе жатқан біреулердің көлеңкесін көрдім. Ауланы айналып өтіп, қараңғы қалтарыс көшелермен зыта жөнелдім. Бізді шынымен әлдекімдердің торуылдап жүргені ме?

Мылтық асынып бос бөшкені басына төңкеріп алған Қайсар ескі кеменің жанында кездесті.

— Пароль! — деп күңгірледі ол бөшкенің ішінен, сонсоң жауап күтпестен:

— Көтергеніңше таси бер! — «Жиһанкез» — қолтықта тұр, — деп күшеніп, пысылдап жүгіре жөнелді.

Сәлден соң жағалаудан қайық қарауытып, Қайсардың суды шалпылдатып кешкені естілді. Қайыққа жа-